

International
**SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL**

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:30
sssjournal.com

pp.497-504
ISSN:2587-1587

2019 / February / Şubat
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 30/12/2018 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 10/02/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 10.02.2019

ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN HÜR SUBAYLAR DARBESİ VE BİRLEŞİK ARAP CUMHURİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ¹

THE IMPACT OF ARAB NATIONALISM ON THE THE FREE OFFICERS COUP D'ÉTAT AND UNITED ARAB REPUBLIC

Dr. Ahmet ATEŞ

Dr., ahmetatesciu@gmail.com, Konya/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1242>

Reference : Ateş, A. (2019). "Arap Milliyetçiliğinin Hür Subaylar Darbesi Ve Birleşik Arap Cumhuriyeti Üzerindeki Etkisi", International Social Sciences Studies Journal, 5(30): 497-504.

ÖZ

Arap Milliyetçiliği 19. yüzyıldan itibaren başta Mısır olmak üzere Arap coğrafyasında popüler bir ideoloji olmaya başlamıştır. Bu ideoloji 20. yüzyılda Ortadoğu'daki ülkelerin siyasi sistemlerini değiştirecek kadar etkili olmuştur. Fikir dünyaları Arap Milliyetçiliğinden fazlaca etkilenen subay grupları, Mısır, Suriye ve Irak'ta askeri darbeler yaparak rejim değişikliğine neden olmuşlardır. Mısır'da yaşanan Hür Subaylar darbesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Bununla birlikte Arap Milliyetçiliği Ortadoğu'da birlik fikrini de alevlendirmiştir. Bunun sonucunda Mısır ve Suriye'nin katılımıyla Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu iki olay Arap Milliyetçiliğinin savunduğu fikirlerin hayata geçirilmesi için atılan adımlar olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada tarihsel bir bakış açısı ile Arap Milliyetçiliğinin Hür Subaylar darbesi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti üzerindeki etkisini incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Milliyetçiliği, Mısır, Hür Subaylar Darbesi, Birleşik Arap Cumhuriyeti

ABSTRACT

Since the 19th century, Arab Nationalism has become a popular ideology in the Arab region, especially in Egypt. This ideology was so effective to change the political systems of the countries of the Middle East in the 20th century. Officer groups whose world of ideas are highly influenced by Arab Nationalism, overthrew monarchic regimes by military coups in Egypt, Syria and Iraq. The Free Officers Coup D'état in Egypt can be evaluated in this context. However, Arab Nationalism has also sparked the idea of unity in the Middle East. As a result of this, the United Arab Republic was established with the participation of Egypt and Syria. These two events can be regarded as a taken a step in order to realize the ideas that are advocated by Arab Nationalism. This study examines the impact of Arab Nationalism on Free Officers Coup D'état and United Arab Republic from a historical perspective.

Keywords: Arab Nationalism, Egypt, The Free Officers Coup D'état, United Arab Republic

1. GİRİŞ

Arap Milliyetçiliği Osmanlı'nın son dönemlerinde seküler bir ideoloji olarak Ortadoğu'da popüler olmaya başlamıştır. Bu ideoloji Mısır'da yaşanan Hür Subaylar darbesi sonrasında bölgede daha geniş bir takipçi kitlesini etrafında toplamayı başarmıştır. Bu bağlamda Arap Milliyetçiliğinin darbenin ortaya çıkmasında etkili bir ideoloji olduğu kabul edilebilir. Ancak Hür Subaylar darbesini konu edinen çalışmaların önemli bir çoğunluğunun yozlaşma, sömürge karşıtlığı ve İsrail'in bir devlet olarak bölgede ortaya çıkmasını darbeye gerekçe olarak gösterdiği, ancak milliyetçilikle ilgili faktörleri yüzeysel bir şekilde ele aldığı ve gereken ilgiyi göstermediği anlaşılmaktadır. Fakat Mısır elitinin fikir dünyasında yaşanan değişimler daha geniş bir çerçevede hesaba katılmalı ve başta Hür Subaylar darbesi olmak üzere Birleşik Arap Cumhuriyeti bu bağlamda yeniden incelenmelidir.

¹Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında tamamlanan "1952-2011 Yılları Arası Mısır Dış Politikası" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Mısır'da yaşanan darbe esasen bir devrimi işaret etmektedir. Nitekim krallık rejimine son verilerek cumhuriyetin ilan edilmesi bunu kanıtlamaktadır. Milliyetçi ideolojilerin sahip olduğu devrim argümanı, Mısır'da darbeyi motive eden önemli bir faktör olmuştur. Wallerstein milliyetçi ideolojilerin özünde devrim hedefi yattığını ileri sürerek bu argümanı desteklemektedir. Ona göre sosyalizm ve milliyetçilik kendilerini statükoya başkaldıran ve sosyal değişimi başlatacak biricik ideoloji olarak görmektedir (2004: 228). Sonuç olarak milliyetçi ideolojilerin ruhunda olan devrim fikri, Arap Milliyetçiliğini özümsemiş bir grup subay tarafından hayata geçirilmiştir.

Milliyetçi bir söylemin hakim olduğu Hür Subaylar örgütü, önce ülkenin sonra da bölgenin kaderini değiştirmek istemiştir. Bu kapsamda öncelikli hedef sömürgeci güçlerin ülkeden çıkarılması olmuştur. Sonrasında ulusal kaynaklar yeniden ele geçirilmiş ve İsrail ile mücadele edilmiştir. 1956 Süveyş krizi ve 1967 Arap-İsrail savaşı bu duruma örnek verilebilir. Sonrasında bölgede Arap dünyasının tek bir açtı altında birleşmesi için çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Suriye ve Mısır 1958 yılında Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmuşlardır.

Bu çalışmanın amacı tarihsel bir bakış açısı ile Arap Milliyetçiliğinin Hür Subaylar darbesi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti üzerindeki etkisini incelemektir. Bu maksatla ilk olarak Arap Milliyetçiliği üzerinde durulmuştur. Sonrasında Arap Milliyetçiliğinin Hür Subaylar darbesi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti üzerindeki etkisi ele alınmış ve sonuç bölümüyle çalışma sona erdirilmiştir.

2. ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ

Milletin etnik ve dilsel olarak tanımlanması olarak da kabul edilen milliyetçilik, 19. yüzyılda başta Avrupa olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde de etkili olmuştur. Bu yüzyılda ortaya çıkan romantizm akımı henüz milli bilince sahip olmayan toplumların millileşme hareketine geçmelerine ivme kazandırmıştır. Osmanlı tam da bu sürecin içinde kendisini bulmuştur. Osmanlı yönetimi İmparatorluğun milliyetçilik nedeniyle dağılmasını engellemek için Osmanlılık ve İslamcılık gibi üst kimlikler oluşturma politikası izlemiştir. Ancak bu politikalar İmparatorluğun dağılmasını engellemede yeterli olmamıştır (Ateş 2017; Okutan 2001).

18. yüzyılda Osmanlı'nın Ortadoğu'daki hakimiyetinin zayıflamaya başlamasıyla birlikte Batılı devletler Ortadoğu'daki aktivitelerine hız vermiştir. Başta Suriye olmak üzere bölgede artan misyonerlik faaliyetleri Arap Milliyetçiliği ideolojisinin gelişimine katkı yapmıştır. Batılı güçler 18. ve 19. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında etkinliklerini arttırmak için dini bir rekabet içine girmişlerdir. Bu mücadelede Fransız Cizvit ve Amerikan protestan misyonerler ön plana çıkmıştır. Misyonerler, başta Suriye olmak üzere Ortadoğu'da okullar açarak Arap tarihi ve kültürünü bilen ve Batı'dan haberdar Arap nesli yetiştirmeye çalışmışlardır. Dahası misyonerler eliyle kurulan matbaalarda Arap edebiyatı ve dilini canlandırmaya dönük kitaplar basılmıştır. Bu kitaplar sayesinde Batı fikirlerinin Ortadoğu Aydınlarının düşünce dünyasına girmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu okullardan mezun olan Hristiyan Araplar, Suriye ve Mısır'da gazete çıkararak Arap Milliyetçiliğinin yayılmasına katkı yapmışlardır. Zamanla Müslüman Araplar arasında da milliyetçi ideoloji güçlenmeye başlamıştır. Batı ülkelerine yapılan göçler ve gençlerin bu ülkelere öğrenim için gitmesi gibi faktörler de Ortadoğu'da Arap Milliyetçiliği fikrinin gelişimine zemin hazırlamıştır. Nitekim Arap edebiyatı ve İslam tarihine yönelik artan çalışmalar Arap Milliyetçiliği ideolojisinin gelişimini desteklemiştir. Böylece dini farklılıklar ayırt edilmeksizin Arapça konuşan halkların birliğini savunan Arap Milliyetçiliği ideolojisi ortaya çıkmıştır (Soy 2004: 174-176; Okutan 2001; Bodur 1988).

Sati el-Husri Arap Milliyetçiliğine fikrîsel öncülük yapan önemli kişilerden biridir. Tibi onun çalışmalarının önemini şu şekilde açıklamaktadır: "Modern Arap tarihinde ve ona eşlik eden siyasi düşüncede önemli bir aşamayı yansıtmada ve yazılarının Orta Doğu'daki politik gelişmeler üzerinde inkâr edilemez bir etkiye sahip olmasında yatmaktadır." (1998: 289). Nitekim Husri'nin düşünceleri 1943'te Suriye'de kurulan Baas partisinin ve Nasırcıların savunduğu popülist Pan-Arap ideolojisinin temelini oluşturmuştur (Okutan 2001: 165). Bu temelde Husri'nin savunduğu Arap kimliğinin tüm Arapların ortak bir fikir üzerine bir araya gelmesine destek olduğu savunulabilir. Arapça konuşan cemaatlerin ortak bir düşünce etrafında toplanmasına önemli katkılar sağladığı iddia edilebilir. Bununla birlikte Mişel Eflak ve Selahattin Bitar gibi önemli isimler de Pan-Arap Milliyetçiliğinin gelişimine katkı yapmışlardır. Nitekim bu iki isim Baas hareketinin önde gelen isimleri olmuşlardır (Türel 2011: 17).

Arap Milliyetçiliğinin sosyalizmden önemli ölçüde etkilendiği iddia edilebilir. Sosyalizm, 20. yüzyılın başlarında Arap toplumlarında etkili bir ideoloji haline gelmiştir. Bu dönemde Ortadoğu'daki fikir adamlarının önemli bir çoğunluğu uluslararası konjonktürün ortaya çıkardığı ortamdan etkilenmiştir. Pek çok fikir adamı bu konjonktürün etkisi ile düşünce dünyalarını biçimlendirmiştir. Sosyalizmi savunan fikir

adamları, milliyetçi sosyalizm düşüncesi altında yeni bir fikir hareketini biçimlendirmeye çalışmışlardır. Bunu yaparken İslam, Marksizm ve Arap Milliyetçiliğini kısmen içinde barındıran yeni bir ideoloji ortaya koymuştur. Bu fikir adamlarının önemli bir çoğunluğu Avrupa üniversitelerinde eğitim almış kişilerdi. Örneğin Salama Musa, bu yeni şekillenen ideolojiyi adalet, eğitim, politika, ekonomi toplumu ve reform üzerine yapmış olduğu çalışmalarla desteklemiştir. Gınat'a göre Musa çalışmalarında iki husus üzerinde durmuştur (1997: 9). Bunlardan ilki kapitalist sistemin sahip olduğu sömürü düzenidir. İkincisi ise Mısır'daki sınıf yapısındaki artan dengesizliktir. Musa, ülkedeki yozlaşmanın analizini bu şekilde yaparak genç nesile bir amaç vermiştir. Musa 1913 yılındaki El-İstirakiyye adlı çalışmasında, Sosyalist Arap Milliyetçiliği ve Arap dili üzerinde durmuştur. Bu çalışmada, Mısır toplumunun zayıflıkları, Batılı güçlerin bu bölgede egemen olmasının nedeni olarak verilmiştir. Gınat'a göre Musa bu zayıflığın giderilmesi için sosyalizmi bir seçenek olarak sunmuştur. Kısaca ona göre, Mısır halkı sosyalizm için gerekli demokratik bilinç seviyesine ulaşmalıydı. Ayrıca ülkeyi yöneten elit kesim bu düşünsel yaklaşımı özümsemeliydi (1997: 9). Musa gibi Milliyetçi Arap sosyalizmini savunan daha başka fikir adamları da olmuştur. Al Mansuri, Izz-al-Din ve Nicola Haddad bu isimlerden bazılarıdır. Sosyalizm dışında İslam ile Arap Milliyetçiliği arasında etkileşim kuran isimler de olmuştur. Örneğin Saad Zaglul, İslam'ın ilkelerinin topluma rehberlik etmesini desteklemiş, ancak milliyetçiliğin geri plana itilmesine de karşı çıkmıştır (Hatina 2007: 13).

Sonuç olarak Arap Milliyetçiliği Arap dili ve kültürüne dayalı bir siyasi birlik hedefi kurmuştur. Bu hedef doğrultusunda dini, mezhepsel ve kabile bağları göz önünde bulundurulmaksızın tüm Arapların eşitliğini savunan bir organizasyon hedeflenmiştir (Öztürk 2012). Bu hedefe ulaşabilmek için Arap Milliyetçiliği ile İslam ve Sosyalizm arasında etkileşim kurulmuştur. Bu sayede Arap toplumlarının bu ideolojiyi daha rahat kabul etmesi sağlanmıştır. Mısır'da yaşanan Hür Subaylar darbesi Arap milliyetçilerinin Arap Birliği rüyasının somutlaşmasına yönelik beklentilere verilen önemli bir cevap olarak kabul edilmektedir. Nitekim darbe ile Mısır'da iktidara gelen Nasır, birlik fikrini Arap dünyasının ideası haline getirmiştir. Birleşik Arap Cumhuriyeti bu ideanın somutlaşması adına atılan bir diğer adım olmuştur.

3. HÜR SUBAYLAR DARBESİ

Marsot'a göre Hür Subaylar örgütünün kuruluşuyla ilgili kesin bilgi olmamakla birlikte Nasır'ın bu konudaki söylemleri dikkate alındığında bu örgütün 1936 yılında oluşuma gitmeye başladığı anlaşılmaktadır. Örgüt üyelerinin önemli bir kısmının askeriyede aynı dönem arkadaşı olduğu bilinmektedir. Bu da örgüt mensuplarının birlikte çalışmalar yürüttüğünü göstermektedir. Öbür yandan örgüt, Hür Subaylar darbesine kadar faaliyetlerini mümkün olduğunca gizli yürütmeye çalışmıştır (2007: 127).

Hür Subaylar darbesinin yaşanmasında monarşi ve emperyalizm karşıtlığı olduğu kadar Vafd partisinin umutları boşa çıkarması da etkili olmuştur. Mısır halkı, Vafd Partisi'nin 1950 yılında hükümeti kurmasıyla ülkedeki siyasi ve ekonomik koşulların iyileşeceği konusunda ümitlenmiştir. Ancak Mısır halkının bu yöndeki ümitleri çok uzun sürmemiş ve büyük bir hayal kırıklığına dönüşmüştür. Bu dönemde Hür Subaylar örgütü üyeleri artık tek çarenin darbe yaparak statükoya son vermek olduğuna karar vermişlerdir. Örgüt toplum desteğini alınca 1952'de Hür Subaylar darbesini yapmıştır. 300'e yakın subayın katıldığı darbe sonucunda Kral Faruk tahtından indirilmiştir. Ayrıca monarşi rejimi kaldırılarak yerine Cumhuriyet ilan edilmiştir (Dararj 2007: 40).

Hür Subaylar darbesi ile ülkede yönetimi ele alan General Muhammed Necip, örgüt içinde kendisine yapılan yeni bir darbe ile yönetimden el çektirilmiş ve yerine darbenin önemli planlayıcılardan Albay Cemal Abdül Nasır geçmiştir (Lewis 2005: 439). Nasır liderliğinde gerçekleşen bu darbe, örgütün içinde daha gizli bir yapının olduğunu göstermiştir. Tripp'e göre bu gizli yapının varlığını savunan isimler olmuştur. Örneğin Akhbar al-Yawm'ın yayımcısı Mustafa Amin bu gizli yapının varlığını "dokuz subayın gizemi" adlı çalışmasında dile getirmiştir. Buna ek olarak Tripp, darbeye komuta eden Necip'in bu gizli yapının aldığı kararlardan haberdar olmadığını iddia etmiştir (1993: 101).

Trimberger de benzer bir iddiayı ortaya atmıştır. Ona göre Nasır örgüt içerisinde seçkin bir grup tespit etmişti. O bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: "Nasır, darbenin başarısının iyi örgüt elemanlarının bu darbeye katılması ölçüsünde olacağını farkındaydı. Brian Crozier'in gözünde Nasır'ın kendisi ve bazı arkadaşları "asiller" olmuş olabilirler, fakat tümünün içinde bu şekilde nitelendirilebilecek ya birkaç kişi vardı ya da hiç kimse yoktu. Nasır hem niyetinde samimi olan hem de anahtar mevkiinde bulunan subayları seçmişti. Gizli topluluğu bu subaylardan oluşuyordu. Onun darbesinin meselesi disiplini bozmak değil, disiplini kurmaktı. Darbe öncesi planlanan, iktidarı ele geçirecek bir asi gücü meydana getirmek türünden

bir şey değildi, bu gizli plan kendi siyasi inancından olan subayları yavaş yavaş anahtar pozisyonlara kaydırmaktı.” (2003: 178).

Mısır’da monarşiye karşı 1952’de yapılan darbe “Hür Subaylar Darbesi” olarak tanımlanmıştır. İngilizlerin kontrolü dışında gelişen bu darbe, Ortadoğu ve Afrika’da emperyalizm karşıtı başlayan hareketin öncüsü olmuştur. Nasır, öncelikli olarak Mısır’daki İngiliz emperyalizminin sosyal, ekonomik, askeri ve kültürel etkisini kırmaya odaklanmıştır. Nasır, bu amacın başarıya ulaşabilmesi için toplumu mobilize edecek güçlü bir ideolojiye ihtiyaç duyulduğunu kabul etmiştir. Bu bağlamda Mısır devrimin itici gücü olarak da kabul edilen Arap Milliyetçiliğine başvurmuştur.

Nasır’ın en önemli sloganı “Hepimiz Arabız” olmuştur. Arap birliğinin oluşturulması için oluşturulan bu slogan, Hür Subayları bu konuda motive etmiştir. Primakov’a göre Nasır’ın iç politikadaki öncelikleri şu şekilde sıralanabilir; yeni rejimin güçlendirilmesi, İngilizlerin etkili olduğu Mısır eski parti meclis yapısının izlerinin tamamen ortadan kaldırılması, toprak reformunun başlatılması, dindarların rejim üzerindeki etkisinin asgariye düşürülmesi ve Süveyş kanalındaki İngiliz ve Fransız egemenliğine son verilmesi (2009: 71-72). Öte taraftan Nasır’ın Mısır dış politikasındaki birinci önceliği İngiliz emperyalizmiyle mücadele etmek olmuştur. O, bu hedefe ulaşabilmek için tüm Arap toplumlarının ortak bir mücadele etrafında birleşmesini amaçlamıştır (Davişa 2004: 122).

Nasır’a göre bu iki hedefin başarılması için toplumun ortak bir iradeye sahip olması gerekmektedir. Fakat Nasır, Mısır toplumunun arzu edilen iradeye ve birlik ruhuna sahip olmadığını biliyordu. O bu durumu şu şekilde açıklamaktaydı: “23 Temmuzdan evvel, bütün milletin hazır, öncülerin ilk kaleye hücum yapmasını beklediğini ve asıl hedefe arkamıza düşeceğini sanmıştım. Asıl işi arkamızdan gelecek kitle halindeki saflar başaracaktı. Hatta hayallerim beni bir an için aldattı; hedefe doğru ilerlerken arkamızda, kütlenin ayak seslerini duyar gibi oldum. ... bunun fiziki realitesine o kadar bel bağlamış ve iman etmişim ki, aldandım. ... Öncüler vazifelerini yaptılar... Faruk’u dışarı attılar ve sonra durakladılar; asıl büyük hedefe doğru ilerlemek için kitle halindeki safları beklediler.... Arkamızdan sonsuz kalabalıklar geldi. Fakat realite hayalden ne kadar uzaktı! Gelen kitleler aralarında birlik olmayan başıbozuk gruplardı... Nizama ihtiyacımız vardı fakat arkamızda karışıklıktan başka bir şey bulamadık. İttihada muhtaçtık fakat arkamızda ihtilaftan başka bir şey yoktu.” (1954: 6).

Nasır, toplumu ortak bir hedefe mobilize edebilmek için Arap Milliyetçiliği söylemlerini aktif şekilde kullanmıştır. O, Arap milliyetçiliğin popülaritesini kullanarak, askeri hükümetin toplumun gözünde meşruiyet kazanmasını sağlamıştır. Hür Subaylar üyeleri kendilerini Mısır toplumuna emperyalizme karşı mücadele eden biricik teşkilat olarak tanıtmıştır. Böylece Nasır, devlet bürokrasisindeki egemenliğini pekiştirmiştir. Sonrasında kendi otoritesine tehdit oluşturan Müslüman Kardeşler, Vafd ve Komünist Parti gibi siyasi parti ve hareketleri yasaklamıştır (Trimberger 2003: 179). Bu sayede Mısır’da toplumsal birliği sağlamayı başarmıştır.

Nasır, dış politikada Arap Milliyetçiliğini etkili bir enstrüman olarak kullanmıştır. Davişa’ya göre Arap toplumları içinde eğitim seviyesinin artması ve emperyalist uygulamalara karşı gelişen düşünsel refleks, Arapların Nasır’a karşı ilgisini arttırmıştır. Dahası Arap ülkelerinin liderlerinin Batılı devletlerin oyuncağı olma görünümü ve İsrail’in daha fazla tehdit haline gelmesi, özellikle eğitilmiş Arap gençlerin tartıştığı bir konu haline gelmiştir. Sayılan bu faktörler Arap dünyasının Mısır’a ilgisini daha fazla arttırmıştır (2004: 125).

Mısır’da sinemanın, müziğinin ve toplumun eğitim seviyesinin diğer Arap toplumlarına nazaran daha iyi bir seviyede olması, diğer Arap toplumlarının ilgisini çeken diğer bir gerekçe olmuştur. Örneğin Mısır’ın ünlü şarkıcılarından Ümmü Gülsüm, Nasır’ın hedeflediği Arap Milliyetçiliğinin sesi haline gelmiştir. Dahası Arap Milliyetçiliğinin önde gelen isimlerinin Mısır’ın önemine vurgu yapması bu ilgiyi daha önemli hala getirmiştir. Örneğin Tripp’in aktardığına göre Baas hareketinin fikir babalarından Mişel Eflak “Mısır olmadan Arap Birliği’nin de olmayacağını” iddia etmekteydi (1993: 105).

Nasır, radyoyu güçlü bir propaganda silahı haline getirmeyi başarmıştır (Davişa 2004: 127). Bu sayede tüm Arap dünyasına Mısır’ın sesini duyurmayı başarırken Arap halklarının desteğini sağlıyordu. Bu durum diğer Arap toplumlarında öyle içselleştirildi ki artık Ortadoğu’nun kaderinin Mısır’ın ellerinde olduğuna inanılmaya başlandı. Ortaya çıkan bu atmosfer karşısında diğer Arap devletlerinin liderleri Nasır’ın politikalarına rıza göstermeye başlamışlardır (Vatikiotis 1978: 228). Kısaca Arap Milliyetçiliği Ortadoğu’da siyasi bir öğreti ve izlemsel bir zorunluluk haline geldi. Ancak Arap Milliyetçiliğinin bölgedeki etkisi çok uzun sürmedi. 1967 savaşı sonrasında Mısır ve diğer Arap devletlerinin İsrail

karşısında yaşadığı mağlubiyet ve toprak kayıpları, Hür Subaylar darbesi ile güç kazanan Arap Milliyetçiliğinin gerilemesi ve neredeyse tamamen ortadan kalmasına neden olmuştur.

4. BİRLEŞİK ARAP CUMHURİYETİ DENEMESİ

Birleşik Arap Cumhuriyeti, Mısır ve Suriye'nin tek bir devlet çatısı altında birleşmesini ifade etmektedir. Bu birleşme denemesinin ortaya çıkmasında Arap Milliyetçiliğinin savunduğu birlik fikri etkili olmuştur.

Nasır'ın dış politikada kazandığı başarılar onun bölgedeki ününü arttırırken onu destekleyen ve takip eden bir kitlenin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nasır'ın sınırları aşan ünü Arap Milliyetçiliğinin daha popüler olduğu ülkelerde kabul görmüştür. Suriye ve Irak bu bağlamda verilebilecek örneklerdir. Bu iki ülkede Arap Milliyetçiliği hareketinin güçlü olması Mısır ile ilişkilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Çünkü Baas hareketinin Arap birliği bağlamındaki söylemlerinin önemli bir kısmı Nasır tarafından dile getirilmekteydi. Dahası Nasır'ın dış politikada elde ettiği başarılar Mısır'ı emperyalizm ile mücadelede başat bir ülke haline getirmişti. Suriye'deki Bass hareketinin önde gelen isimleri Nasır'ı Arap ulusalcılığının lideri olarak görmeye başlamışlardır (Ziadeh 2011: 3).

Suriye'de Komünist hareketin güç kazanmaya başlaması Baas hareketini tedirgin eden önemli bir gelişme olmuştur. Komünizmin etkinliğini sınırlandırmak için Mısır ile ikili ilişkiler arttırılmıştır. Zamanla Suriye de ki Arap Milliyetçileri Mısır ile tek bir çatı altında birleşmeyi tartışmaya başlamıştır. Kısaca tüm Arapların tek bir çatı altında birleşmesini sağlayacak devlet örneği tartışmaya açılmıştır. Bu hayali gerçeğe dönüştürmek amacıyla Arap Milliyetçiliğinin Suriye'deki temsilcileri, Nasır'a iki ülkenin birleşmesini teklif etmişlerdir (Primakov 2009: 74). Nasır daha şartların olgunlaşmadığını bahane ederek teklifi kabul etmemiştir.

Aynı dönemde Suriye'de ekonomik, siyasi ve askeri anlamda işlerin kötüye gitmesi, Nasır'ın yeniden bir kurtarıcı olarak görülmesine neden olmuştur. Bu bağlamda iki ülkenin tek bir çatı altında birleştirilmesi fikri yeniden gündeme gelmiştir. Bu sayede Suriye, Sovyet güdümüne girmekten kurtarılacak ve Arap dünyasının birleştirilmesi yönünde önemli bir adım atılacaktı. Baas hareketi Suriye'nin geleceğini komünistlere bırakmamak için boğma harekâtına başlamışlardır. Mısır ile ilişkilerin daha da derinleştirilmesi bu harekâtın önemli bir ayağı olmuştur. Bu sayede Mısır ile birleşmenin önündeki engeller kaldırılmış olacaktı. Nasır, iki ülke arasında yapılması planlanan birleşmenin merhaleler şeklinde olmasını savunmaktaydı. Ancak Suriye'deki birleşme taraftarları, iki ülkenin mümkün olan en kısa zamanda birleşmesini istemekteydi. Hem Suriye hem de Mısır'daki milliyetçilerin talepleri karşısında daha fazla duramayan Nasır, birleşme konusunda bir takım şartlar öne sürdü. Bu şartlara göre yeni kurulacak Cumhuriyet Mısır'ın belirleyeceği ilkeler üzerine bina edilecekti. Çünkü Suriye pek çok açıdan Mısır'ın gerisinde kalmıştı. Örneğin ekonomik olarak Suriye, Mısır ile kıyaslanamayacak kadar kötü durumdaydı. Nitekim bu durum iki ülkenin entegrasyonu için önemli bir engel olarak görüldü. Sonunda Suriye Cumhurbaşkanı ve Nasır Şubat 1958'de Kahire'de bir araya gelerek iki ülkenin birleşmesine karar vermişlerdir. Sonraki birkaç sene boyunca iki ülke yeni kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kuzey ve güney bölgelerini oluşturmuştur (Goldschmidt-Davidson 2006: 317).

Mısır ve Suriye'nin tek bir çatı altında birleşmesi Arap dünyasında coşkuyla karşılandı. Çünkü Arap dünyasının birleşmesi hayalinin ilk adımı bu sayede atılmıştı. Alexander'e göre Nasır coşkulu kalabalıklar önünde birleşmeyi ilan ederken Arap Milliyetçiliği hayalinin gerçeğe dönüştüğünü iddia ediyordu (2005: 104).

Suriye ve Mısır'da referandum yapılarak BAC'ın kuruluşu halk nezdinde de meşruiyet kazandı. Nasır, yeni kurulan devletin başkanı olarak seçildi. Suriye ve Mısır parlamentoları 17 maddeden oluşan geçici bir anayasayı kabul ettiler. Bu anayasaya göre devlet başkanı oldukça güçlü yetkiler ile donatıldı. Ayrıca yeni kurulan devlette yalnızca Ulusal Birlik Partisinin siyaset yapmasına izin verilmiştir (Güler 2001: 185-186). Yeni kurulan bu devlet sınır sorunları olmak üzere çok sayıda problemi karşısında buldu. Örneğin Türkiye ve Suriye arasında sınır problemi olarak beliren Hatay meselesi önemli bir sorunu teşkil ediyordu (Pipes 1990: 98). Bu sorunlara ülke içinde ortaya çıkan yeni çatışma alanları eklenince yeni devletin ömrü kısa oldu.

BAC'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra Suriye ve Mısırlı elitler arasında çatışmalar yaşanmaya başladı. Nasır tüm ekibiyle yeni kurulan devleti kontrol etmek istiyordu. Kısaca Mısır bu ülkede daha etkili olmak istiyordu. Bu kapsamda atılan en önemli adım Suriye'deki siyasi partilerin tüm aktivitelerinin durdurulması olmuştur. Bu durum Suriye siyasetinde etkili olan Baas hareketi üyelerini rahatsız etmiştir. Dahası Nasır'ın Baas hareketinin tüm üyelerini sindirmek adına politikalar izlemesi, Baas üyelerini

harekete geçirmiştir. Salah Cedit, Hafız Esed ve Muhammed Ümran gibi Baasçılar “Askeri Komite” adında gizli bir oluşuma gitmişlerdir. Bu gizli oluşum BAC’nin dağılmasına neden olan Suriye’deki askeri darbeyi yapmıştır (Rabil 2006: 22).

Baas üyeleri arasında Nasır’a karşı artan hoşnutsuzluğa rağmen, Suriye halkı iki ülkenin birleşmesine destek vermekteydi. Dahası bu birleşme çevre ülke halklarınca da desteklenmeye başlanmıştır. Böylece Irak, Ürdün, Lübnan ve Suudi Arabistan gibi ülkeler rejim karşıtı halk hareketleri ile karşılaşmışlardır. Örneğin Arap milliyetçileri Irak’ta darbe yapmış ve Kral Faysal’ı tahtan indirerek monarşi rejimine son verilmiştir. Suudi Arabistan ve Ürdün Irak’ta yaşanan darbeyi kendileri için bir tehdit olarak algılamıştır. Bu devletler Batı ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmiş ve Mısır karşıtı bir koalisyon kurmak zorunda kalmışlardır.

Yemen’de rejim karşıtı hareketler ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin askeri ayağı rejime karşı darbe girişiminde bulunmuş ve İmam iktidardan indirilmiştir. Yeni rejim Arap Milliyetçiliğinin argümanları üzerinde bina edilmeye çalışılmıştır. Dahası Yemen’de ki bu yeni yönetim BAC’ne federal bir çerçevede katılmak istemiştir. Ancak Suudi Arabistan Yemen’de yaşanan bu değişimden rahatsız olmuş ve Mısır karşıtı politikalar izlemiştir. Bu politikaların sonucu olarak 1962’den 1970’e kadar yemende iç savaş yaşanmıştır (Halliday 1990: 9).

Irak Baas hareketi de BAC’ne katılmayı istiyordu. Irak devrimde önemli isim haline gelerek Başkan Yardımcılığına getirilen Arif, ülkenin BAC’ne dahil olmasını istiyordu. Bu bağlamda Arif, Şam’a ziyaretler yaparak iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Bu girişimler meyvesini vermiş ve Irak ile BAC arasında savunma ve ekonomi alanlarında işbirliğinin yapılmasına karar verilmiştir. Suriye Baas hareketinin önemli isimlerinden Eflak, bu dönemde Bağdat’a bir dizi ziyaret gerçekleştirmiş ve Irak’ın BAC’ne katılması konusunda çalışmalar yürütmüştür. Ancak Irak Başkanı Kasım bu çabalara karşılık vermemiştir (Farouk-Sluglett 2001: 59).

Nasır, Temmuz 1961’de ülke ekonomisinin devlet kontrolünde olmasını hedefleyen önlemler almıştır. Bu bağlamda kişisel servetler sınırlanarak yüksek gelir sahiplerinin daha ağır vergiler vermesi amaçlanmıştır. Ancak alından tüm bu önlemler, Suriyeli zenginleri tedirgin etmiştir. Kısaca yeni kurulan devlette sosyalist uygulamaların ağırlığının artması, Suriye’deki burjuvaziyi muhalif bir çizgiye çekmiştir. Böylece Suriye’deki muhalif burjuvazi ve Arap Milliyetçileri BAC’ten ayrılmak için faaliyetler yürütmeye başlamışlardır (Achcar 2004: 24).

Sabri Al-Asali ve Ekrem Al-Havrani’nin Nasır ile gizlice görüştüğü yönünde yayılan asılsız dedikodular, BAC girişiminin sona ermesinde etkili olmuştur. Bu dedikoduya göre Suriye’deki siyasal partilerin yeniden düzenlenerek parlamenter sisteme geçilmesinin kararı bu gizli görüşmede alınmıştı. Bu durum Suriye halkının BAC’ne güvenini önemli ölçüde sarsmıştır. Öte taraftan Suriye’deki muhalif hareketlere karşı alınan sert önlemler sonucunda BAC, Suriye’deki halk desteğini kaybetmiştir. BAC karşıtı gösteri yapan öğrencilerin tutuklanması halkı harekete geçiren önemli bir gerekçe olmuştur. Böylece BAC’nin dağılması hızlanmıştır (Jankowski 2002: 161).

Suriye’de Bitar ve Haurani gibi önemli Baas liderlerinin de muhalif söylemler geliştirmesi dağılma sürecini hızlandıran diğer bir gelişme olmuştur (Davişa 2004: 201). Sonunda Suriye’de askeri bir darbe yaşanmış ve ülkedeki idare Suriyeli subaylar tarafından ele geçirilmiştir. Böylece Birleşik Arap Cumhuriyeti resmen 28 Eylül 1961’de dağılmıştır (Güler 2001: 187).

Birleşik Arap Cumhuriyetinin kısa ömürlü olması Nasır’ın bölgede izlediği politikalar açısından olumsuz birtakım sonuçları olmuştur. Örneğin Nasır’ın Arap Milliyetçiliği bağlamındaki söylemlerinin güvenilirliği zayıflamıştır. Buna rağmen Mısır dış politikada Batı karşıtı söylemler ile aktif olmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Yemen’de girişilen mücadele önemli bir örnek olarak verilebilir. Nasır Arap Milliyetçiliği yönündeki söylemlerinden vazgeçmemiş ve Yemen’e asker göndererek bu mücadelesine devam etmiştir. Mısır’dan Yemen’e giden asker sayısı zamanla artmış ve 50 bine ulaşmıştır (Davişa 2004: 211-2012). Dahası Yemen’in de katılımıyla 1963 yılında yeniden Birleşik Arap Cumhuriyeti denemesi yapılmıştır. Fakat bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yemen’de yaşana bu gelişmeler Suudi Arabistan’ı çatışmanın içine çekmiş ve ülkeye müdahale etmek zorunda bırakmıştır. Yemen’de yaşanan çatışma 1967 savaşı ile son bulmuştur (Turan 2003: 331-332).

Nasır’ın Arap toplumunun desteğini alma politikası, BAC’nin dağılmasıyla büyük bir darbe aldı. Bu başarısız girişim sonucunda Mısır, ABD’ye bölgede baskı kurma fırsatını kaçırmıştır. Ayrıca Nasır’ın tarafsızlık politikası işlevini yitirmiştir. Mısır bölgedeki etkisini koruyabilmek için Sovyetler ile

yakınlaşmaya başlamıştır. Bu bağlamda Mısır, Sovyetlerden silah ve teçhizat olarak ordunun kapasitesini arttırmaya çalışmıştır. Ancak Mısır'ın askeri kapasitesini arttırması Suudi Arabistan gibi monarşilerle ile İsrail'i tehdit etmiştir. Bu gelişmeler ABD'yi İsrail'e daha fazla yardım yapmaya itmiştir. Taraflar arasında yaşanan tırmanma 1967'de Arap-İsrail savaşını tetiklemiştir. Bu savaşta Arap devletlerinin İsrail'e karşı yenilmeleri Arap Milletçiliğinin de hezimetini anlamına gelmiştir.

5. SONUÇ

Arap Milliyetçiliği 20. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında ortaya çıkmış ve Ortadoğu'nun kaderi üzerinde etkili olmuştur. Arap Milliyetçiliği Osmanlıya karşı başlayan Arap isyanının tertip edilmesine katkı yaptığı gibi Batı emperyalizmi ile mücadelede de önemli bir motivasyon aracı olmuştur. Bir grup subayın Mısır'da gerçekleştirdiği askeri darbe, bu ideolojinin hem Mısır'daki hem de bölgedeki popülaritesini zirveye taşımıştır.

Nasır ülke içinde otoritesini kurabilmek ve dış politikada ülkesini daha aktif pozisyona taşıyabilmek için Arap Milliyetçiliğinin söylemlerine başvurmuştur. O, bu bağlamda emperyalizm ile mücadeleyi baş sıraya koymuştur. Süveyş kanalının millileştirmiş, Suriye'deki milliyetçilerin yoğun taleplerini geri çevirmeyerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Kısaca Mısır'daki Arap Milliyetçiliği Hür Subaylar darbesinden 1967 Arap-İsrail savaşına kadar hem iç hem de dış politikada önemli bir motivasyon aracı olmuştur. Fakat Arap Milliyetçiliği 1967 savaşında alınan mağlubiyet sonucunda popülaritesini kaybetmeye başlamış, 1980'ler boyunca düşüşe geçmiş ve 21. yüzyılın başında oldukça zayıf bir ideoloji haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Abd El Nasser, C. (1954). *Mısır İhtilalinin İcyüzü*. İstanbul: Vatan Gazetecilik ve Matbacılık.
- Achcar, G. (2004). *Kaynayan Ortadoğu, Marksist Aynada Ortadoğu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Alexander, A. (2005). *Nasser*. London: Haus Publishing.
- Ateş, A. (2012). *1952-2011 Yılları Arası Mısır Dış Politikası*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Ateş, A. (2017). "Türkiye Cumhuriyetinde Erken Dönem Tarih Yazımı". *BEU Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2 (3): 21-34.
- Bodur, H. E. (1988). "Arap Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Doğuşu". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8: 239-251.
- Darraj, S. M. (2007). *Modern World Leaders: Hosni Mubarak*. New York: Chelsea House Publishers.
- Daviş, A. (2004). *Arap Milliyetçiliği, Zaferden Umutsuzluğa*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Ginat, R. (1997). *Egypt's Incomplete Revolution*. London: Frank Cass Publishing.
- Goldschmidt Jr., A.-Davidson, L. (2006). *A Concise History of the Middle East*. Colorado: Westview Press.
- Güler, E. Z. (2001). *Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Halliday, F. (1990). *Revolution and Foreign Policy: The Case of South Yemen 1967-1987*. New York: Cambridge University Press.
- Hatina, M. (2007). *Identity Politics in the Middle East*. London: I.B. Tauris.
- Jankowski, J. (2002). *Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic*. Colorado: LynneRienner Publisher.
- Lewis, B. (2005). *Orta Doğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Marsot, A. L. A. (2007). *A History of Egypt: From the Arab Conquest to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Okutan, Ç. (2001). *Arap Milliyetçiliği*. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56 (2): 157-172.
- Öztürk, T. E. (2012). "Dünden Bugüne Pan-Arapçılık Ve Arap Baharı: Yeni Bir Pan-Arap Uyanış Mı?". *Akademik Orta Doğu*, 7 (1): 123-132.
- Pipes, D. (1990). *Greater Syria the History of an Ambition*. New York: Oxford University Press.
- Primakov, Y. (2009). *Rusların Gözüyle Ortadoğu*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Rabil, R. G. (2006). *Syria, The United States, And The War on Terror in The Middle East*. London: Praeger Security International Press.
- Sluglett, F. P. (2001). *Iraq Since 1958 From Revolution to Dictatorship*. London: I.B Tauris.
- Soy, H. B. (2004). "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar". *BİLİG*, 30: 173-202.
- Tibi, B. (1998). *Arap Milliyetçiliği*, İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Trimberger, E. K. (2003). *Tepeden İnmeci Devrimler*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Tripp, C. (1993). *Contemporary Egypt: Through Egyptian Eyes*. New York: Routledge Publishing.
- Turan, Ö. (2003). *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*. İstanbul: Acar Matbacılık.
- Türel, O. (2011). "2011 Yazında Orta Doğu'yu Düşünürken". *Mülkiye*, XXXV (272): 9-59.
- Vatikiotis, P. J. (1978). *Nasser and His Generation*. London: Croom Helm Publishing.
- Ziadeh, R. (2011). *Power and Policy in Syria; Intelligence Services: Foreign Relations and Democracy in the Middle East*. London: I.B. Tauris.